

ESEJ O TYPOGRAFII

ERIC GILL

© Rubato, 2014
Translation © Tomáš Kačer, 2014
ISBN 978-80-87705-14-8

O B S A H

Uspořádání času & prostoru	1
Tvorba písma	22
Typografie	58
Tvorba raznic	74
O papíru a inkoustu	80
Prokrustovo lože	87
Nástroj	94
Kniha	102
Proč však písmo?	117

T É M A

¶ Tématem této knihy je typografie, a to typografie v podobě, v níž se nachází ve stavu ovlivněném poměry roku 1931. Konflikt mezi průmyslovou výrobou a starými metodami řemeslné výroby, jenž v 19. století vyústil v různé třenice mezi nimi, spěje právě ke konci.

¶ Avšak přestože průmyslová výroba v současnosti dosáhla téměř úplného vítězství, řemeslo nezaniklo, a zcela vymýceno být ani nemůže, jelikož je součástí vrozených, nezničitelných a trvalých potřeb lidské přirozenosti. (I kdyby člověk trávil celý den otročinou v průmyslovém podniku, ve volném čase bude cosi kutit, byť by to byl jen obyčejný květinový záhonek v truhlíku za oknem.)

¶ Tyto dva světy se navzájem bedlivě vzájemně pozorují a ani jeden z nich ten druhý nezatrácuje, neboť si uvědomují, že oba v sobě mají leccos dobrého – industrialismus sílu, řemeslo lidskost. Sřet zájmů, nesoudržnost výrobních postupů ani hybridnost výroby již nelze ničím ospravedlnit; mohou se navzájem nechat být, ať si každý ve své oblasti působnosti činí, co je mu libo.

¶ Otázkou, zda se u nás průmyslová výroba „usídlila

Téma

natrvalo“ či nikoli, se zde nezabýváme; ale řemeslo je zcela jistě věčné – stejně jako chudoba. A oba světy se dnes jeden od druhého naprosto liší. Snaha napodobit „provoz na směny“, jakož i snaha o nápodobu řemeslné výroby jsou jednoznačně odsouzeny k nezdaru. Stejně jako nemá v mechanizované výrobě smysl ohlížet se na měřítko řemeslná, tak je rovněž nesmyslné uplatňovat strojová měřítko na řemeslníka.

¶ A právě využití uvedených principů při výrobě písmen i knih si klade tato kniha za cíl.

¶ Byla napsána v roce 1930 a nyní, když má spatřit světlo světa její druhé vydání, zdá se být žádoucí značnou její část přepracovat. Autor si mimo jiné vytkl za cíl popsat dva světy – svět průmyslu a svět pracujícího člověka – a vymezit jejich hranice. Mezi největší nedostatky knihy patří to, že na tento cíl pamatuje jen nedokonale. Toto nebylo možné napravit, avšak bylo provedeno množství drobných úprav a přibyla jedna kapitola.

¶ Šest let představuje v lidském životě značně dlouhou dobu, a pokud platí, že duchaplné poznámky pronesené na večerním banketu vyznívají následného rána značně pošetile, o to pošetileji působí v ro-

Téma

ce 1936 nadšení z roku 1930. Oba světy jsou stále tu, kolem nás; průmyslový svět se i nadále řítí kamsi do pekla a lidský svět zůstává i nadále svou podstatou nezničitelný. Jeden od druhého se však stále více vzdalují, a prostor pro řemeslníka se ještě více zúžil.

¶ Dnes se ještě mnohem jasněji než před šesti lety projevuje odhodlání přenechat výrobu všeho potřebného strojům a strojovou výrobu zorganizovat tak, aby nebylo třeba pracovat více než pár hodin denně. Tiskařina přitom patří k oborům bezesporu nezbytným a provozovat ji jinak než s pomocí strojů se čím dál tím více jeví jako nesmyslné. A tak jedno po druhém začínají se více či méně mechanizovat řemesla, jež v minulosti sloužila pracujícímu člověku jako prostředek k dosažení kultury, takže nyní jen některé oblasti, jako je komponování hudby, malování obrazů či pronášení přednášek v rádiu, vyžadují skutečnou odpovědnost a dovednosti člověka, který se jim věnuje. Všech ostatních pracovníků se dotýkají pouze záležitosti ekonomické. Podobné věci bylo lze tvrdit i před šesti lety; avšak dnes si tuto pravdu uvědomuje mnohem víc lidí. Noviny jsou plny dokladů o tom, že lidé tento problém vidí stále jasněji. Rozšířená propaganda

Téma

finanční reformy je sama o sobě dokladem veliké změny v myšlení lidí. Ti dnes zcela zřetelně spatřují postrach spíše v tyranovi finančním nežli sociálním.

¶ Je možné, že se průmyslový svět zhroutl pod tlakem poklesu hodnoty peněz a válek, k nimž tento pokles vede, nebo, což se zdá méně pravděpodobné, vybudujeme krásný nový svět logicky organizované strojní výroby. Tak či onak lidé spolu budou i nadále komunikovat, tiskařina bude stále potřebná a mnohé z toho, co obsahuje tato kniha, tak snad bude k užitku.

I. USPOŘÁDÁNÍ ČASU A PROSTORU

¶ Při všech debatách o věcech lidských je třeba vzít v úvahu čas a prostor, a pro dobu tolik vybočující z normality, jakou je dvacáté století, to platí dvojnásob. O tomto vybočení nám nepřínáleží se příliš rozepisovat, musíme je však alespoň popsat, i když (jak tomu ostatně často bývá) je snazší říct, v čem nespočívá, než v čem spočívá. Nejedná se o pouhé vybočení z normality zapříčiněné soustředěním obrovského majetku v rukou několika málo jedinců a chudobou mas; tyto excesy na jedné i druhé straně nemusí nutně bořit či narušovat lidskou podstatu našich životů. Nejde ani o zápas svobodné menšiny se zotročenou či podrobenou většinou. Podobný stav sice může být morálně dobrý či špatný, ovšem ani svobodní lidé ani otroci nejsou nutně odsouzeni k životu v rozporu se svou přirozeností. Nenormálnost naší doby, to, co způsobuje, že je v rozporu se svou přirozeností, je její záměrné a výslovné odhodlání přivést pracovní životy lidí a produkty pracovní doby k mechanické dokonalosti a vypudit veškerou humanitu, vše, co je ve své podstatě lidské, do doby, kdy se nepracuje, do volného

času. ¶ Většina tuto nenormálnost v její plné síle nevidí; v Anglii ji nahlíží nanejvýš snad deset osob. K tomuto stavu věcí, ač nyní pěstovanému úmyslně a mnohde zavedenému s konečnou platností, se docházelo postupně – teprve nedávno dosáhl vůbec jakési celistvosti; nyní však je téměř dokonán a je na něj nahlíženo coby na stav, jenž není nikterak v rozporu s přírodou, ba ve skutečnosti je vlastně normální.

¶ Není zde prostor ani k výkladu kroků, jimiž svět k podobným vyhlídkám dospěl, takže se ocitá v tomto stavu, ani k debatě o jejich morálních příčinách a důsledcích. K našemu účelu postačí popsat svět v Anglii roku 1931, což musíme učinit proto, abychom nahlédli, v jakém že to světě se odehrává ona činnost, již nazýváme typografií.

¶ Zabýváme se typografií v Anglii; je sice možné, že ve Francii, v Německu či v Americe panují víceméně shodné podmínky, jisti si tím však v žádném případě být nemůžeme. Navíc zde nacházíme rozdíly nejen v jazykové rovině, ale také ve způsobu zápisu jednotlivých písmen, což nás nutí omezit okruh našeho zájmu tak, abychom se vyvarovali zmatečnosti.

¶ Jakým místem je tedy Anglie? Popsat Anglii by

mělo být poměrně snadné; duševní přechod ze stavu předprůmyslového, zemědělského, je nyní prakticky dokonán; celou věc lze nyní na pozadí její minulosti nahlédnout v ostrých konturách. Stále přežívá množství jevů, a některé dokonce v plné síle, z nichž mnohé jsou svou podstatou věčné a nezničitelné, avšak ty je dnes třeba považovat za pouhé přežitky a pozůstatky, nikoli za nedílnou součást světa, jež jsme stvořili. Nepřináleží k duši existující struktury, jsou tělesnými přežitky, jež vyžadoval jiný stav duše.

¶ Například mezi námi stále přežívá drobný obchodník, a přestože již málem nastal čas, kdy jeho místo nebude na první pohled zřejmé, přítomen bude věčně; neboť nic nedokáže zabránit malému chlapci, aby druhému prodal své hrací kuličky, & právě takové jednání je původcem všeho obchodování.

¶ Ani drobného řemeslníka nelze přimět k tomu, aby nadobro přestal vyrábět, navzdory tomu, že nemůže obstát v konkurenci s „monopoly“ a masovou výrobou, byť by tomu tak mělo být jen proto, že kapesní nožík bude vždy po ruce a lidé budou i nadále toužit vyrábět si věci pro vlastní potěchu, byť výhradně ve svém volném čase.

¶ Lidi nic nedonutí přestat zpívat či skládat nové písně, přestože hudba „po drátě“ dokáže uspokojit většinu poptávky.

¶ A nejdůležitější ze všeho je víra. Ta navzdory svému založení sice v současné době nemá žádný vliv na politiku, zničit ji však nelze. I kdyby stát dokázal vypudit všechna institucionalizovaná náboženství, každý člověk by si vytvořil své vlastní náboženství, neboť nikdo se nemůže vyhnout chvíli, kdy se pokusí odpovědět na otázku: „K čemu vlastně je všechn ten pokrok?“

¶ Nicméně navzdory tomu, že se jedná o jevy nezníčitelné, jsou nyní, stejně jako další věci, považovány za pouhé přežitky z doby minulé, předprůmyslové; a to proto, že industrialismus je k nim ze své podstaty nepřátelský a právě industrialismus je tělem našeho moderního světa. Jeho duši se bezprostředně nezabýváme; naším úkolem je popsat Anglii v souvislostech, jež nás zajímají coby výrobce, tvůrce věcí. Duchovní a politické úvahy přesahují naše možnosti. Jak nedávno napsal ve svém pojednání o náboženství a kultuře Jacques Maritain: „Modernímu světu duchovně vévodí humanism renesanční, protestantská reformace a kartesiánská reforma.“ A ačkoli to je naprostá pravda, dokládat ji zde ne-

ní naším cílem. ¶ Předložit o ní důkaz by však bylo naprosto zbytečné, neboť chtít ji popírat by dnes mohl jen málokdo. Představitelé maloobchodních prodejců, jako je pan Selfridge, či výrobců, jako jsou pánové Robinson a Cleaver z Belfastu (kteří v katalozích uvádějí, že jsou schopni dodávat „nejlepší příkrývky po 80 šilincích za pár, překrývky ‚do hostinského pokoje‘ po 65 šilincích, příkrývky ‚do pokoje pro služebnictvo‘ po 25 šilincích a příkrývky ‚pro účely charitní‘ po 18 šilincích – či v podobných cenových relacích), čelní představitelé finančních institucí jako Lord Melchett či přední politici jako první hrabě z Birkenheadu – ti všichni by se na těchto duchovních dominantách současného světa upřímně shodli. Proto se jej zde pouze pokusíme vylíčit, přičemž jeho vývoj zcela opomineme a dokazovat jej také nebudeme. Je to málem poprvé, co zjišťujeme, že o věcech můžeme hovořit s tím, že téměř všichni s námi budou souhlasit.

¶ Tedy opět klademe otázku: Jakým místem je Anglie? Jak jsme již řekli, náboženství hraje svou roli a církve mají velikou moc; rovněž národnost je důležitá, neboť světová válka nemohla by vypuknout, pokud by všemožné národy nebyly hnány kupředu ideály patriotismu. Zvyky, obyčeje, to vše je tře-

ba vzít v úvahu; šaty, jež si oblékáme, jazyk, kterým mluvíme, naše architektura – byť se ve většině jedná o změt stylů z celého světa –, to vše má svůj význam; avšak to, co tvoří podstatu našeho světa, se v tom všem navenek dosud jen málo odráží.

¶ Náš svět se ještě nestačil odít do padnoucích šatů; ať už jde o architekturu, nábytek či oblečení, všichni stále užíváme a nosíme věci, jež ve skutečnosti s duchem doby nemají prazádnou souvislost. Nosíme a užíváme je prostě proto, že jsme na ně zvyklí. Intelektuální vzrušení, jež žene kupředu jednotlivé tvůrce, nechává široké masy zcela klidnými. Většina má stále za to, že ke kostelům se hodí gotická architektura, a to i přesto, že gotická architektura není nic jiného než stavební postup související s prací s kamenem a není nikterak více křesťanská než hinduistická. Stále vyrábíme stoly a židle (i když s pomocí strojů) s týmiž ozdobnými prvky, lištami atd., jako v dobách, kdy se výrobou nábytku zabývali odpovědní řemeslníci. Stále nosíme límce a kravaty, ať už jsme králi, úředníky či slévárenskými dělníky, přestože v žádném z těchto zaměstnání nejsou límce ani kravaty potřebné. Vše je to pouhá lenost přemýšlet; nikomu se nechce žít podle rozumu; jako národ dokonce z každého takového pokusu pocitu-

jeme silné znechucení. Není pochyb o tom, že nedůvěra v lidský rozum je rozumná; jen málokteré dobrodružství si však zaslouží takovou úctu jako snaha žít podle něj.

¶ Hlavním a nejzrůdnějším rysem naší doby (ačkoli tímto tvrzením zrazujeme své osobní záliby) je, že výrobní postupy, jež používáme a na něž jsme hrdí, znemožňují, aby se obyčejný dělník stal umělcem, tedy dělník odpovědný, člověk, který nekoná odpovědně jen to, co mu řeknou, ale také nese odpovědnost za rozumový rozměr toho, co svou činností ovlivňuje. Myšlenka, že by se obyčejný dělník mohl či měl stát umělcem, tím, komu bychom mohli svěřit jakoukoli odpovědnost za práci, již vykonává, nebo že by měl být hrdý na cokoli jiného než na řemeslo spočívající v dovedné a pozorné obsluze stroje (kdy je jeho odpovědnost čistě morální povahy), tato myšlenka je nyní obecně považována za směšnou; a rozšířenost tohoto názoru dokazuje podstatu mého tvrzení ze všeho nejlépe. Když prohlásím, že žádný obyčejný dělník není umělcem, nikdo mě neobviní ze lži; naopak, všichni se mnou budou souhlasit: Jistě, není.

¶ Takový je tedy stav věcí a jeho důsledky by měly být očividné. To, že nejsou, je příčinou zmatečné-

ho stavu, v němž se řemeslná výroba v současnosti nachází. Neboť ve světě, kde žádný pracující (až na těch několik málo přeživších z doby předprůmyslové, jejichž počet je tak nízký, že je nyní můžeme docela dobře opomenout) nenese větší odpovědnost než kladivo, dláto či dopravní prostředek, by mělo být očividné, že jisté druhy práce již nejsou ani přirozené ani žádoucí, přestože bývaly výsledkem vlastním člověku, pro něhož byla práce přirozeným vyjádřením vlastního rozumového přesvědčení, jeho potřeb a sklonů, stejně jako těch, kdož si ji kupovali. Pokud zaměstnáte lidi na stavbu zdi a budete k těmto lidem přistupovat jako k pouhým nástrojům, bylo by hloupé navrhnout tuto zeď tak, jako by její stavba závisela na práci zednických mistrů, jež jsou umělci. Praxe architektů 19. století, kteří navrhovali zdi zdobené ornamenty a na výkresech zpodobňovali každý detail každého ornamentu v životní velikosti, nyní připadá směšná i architektům samotným; nyní se má za samozřejmé, že ornament je projevem jakési životnosti – ovšem životnost v zastoupení není možná; podobné pokusy z devatenáctého století působí bezútešně a svět, jenž touží ze všeho nejvíce po potěšení, se ocitá v situaci, kdy je obklopen věcmi, jež mohou tě-

šit jen blázny. ¶ Dnes jasně chápeme, že moderní budova se nesmí spoléhat na ornament, nýbrž že se má jednoduše spoléhat na velkolepost, tedy pozitivě provedení a rozměry. Některé věci jsou měřitelné; a jen těmi se může zabývat moderní architekt zaměstnávající moderního dělníka. Taková budova nebude postrádat krásu, neboť krásné je to, co těší oko, a potěšení přinášejí takové věci, které se ve svém přizpůsobení se funkci co nejvíce blíží dokonalosti. V tomhle tkví krása kostí, hmyzu, dobře postavených železničních oblouků, továrních komínů (pokud je dobrý vkus ušetří ornamentálních ozdůbek na jejich vrcholu), nového betonového mostu přes Rýn poblíž Kolína či prostých cihlových zdí. ¶ V těchto věcech ani v jejich kráse není nic specificky lidského. Nečíší z nich lidská radost ze sebe sama ani lidská láska k Bohu. Ale o to nejde. Rozhodli jsme se, že ve výrobě převládnu rysy, jež jsou člověku cizí; proč bychom měli od výrobků vyžadovat lidskost? To, zda současný systém přetrvá a zda je životaschopný, je pro tento esej jednoduše nepodstatné. Mnohých průvodních křivd a těžkostí se je či není možno se vyvarovat, ale my se jimi zde rozhodně nehodláme zabývat; relevantní jsou jen podmínky, v nichž výrobky vznikají – materiální

podmínky, technické podmínky. Pokoušíme se pouze zjistit, jaké věci lze vyrábět v systému průmyslové výroby, který, ať už je či není morálně zaštitěn, je jistě systémem, jež máme kolem sebe, na nějž jsme hrdí a jehož změnu si přeje jen málokdo.

¶ Ještě je nezbytné zmínit se o slově „umělec“. Jsme přesvědčeni, že slovo umění znamená dovednost, že umělecké dílo je dílem dovedně vytvořeným a umělec je tím, kdo dokáže dovedně tvořit. Mohlo by se tedy zdát, že vše, co vzniká, je uměleckým výtvořem, neboť dovednosti jsou potřebné při každé tvůrčí činnosti. To platí stále, industrialismu navzdory. Obyčejný dělník však, jak jsme již řekli, byl redukován na úroveň pouhého nástroje ovládaného někým jiným. Byť by měl sebedovednější prsty a byl sebepečlivější, nelze jej už považovat za umělce, neboť jeho dovednosti nejsou stejné jako dovednosti někoho, kdo tvoří; je pouhým nástrojem ovládaným autorem návrhu a umělcem je jedině tento návrhář.

¶ Dále je třeba vyjasnit, že nezapomínáme na skutečné rozlišování toho, co dnes nazývá uměním obyčejný člověk, od všeho ostatního. Malířství, sochařství a hudba jsou bezesporu uměními par excellence, ale zveme je dodnes uměními nikoli pro-

to, že by jen ony byly či mohly být uměním, nýbrž proto, že jen v těchto oblastech se dnes objevují tvory osob, které mimoto že ovládají jistou dovednost, také nejsou nástroji v rukou někoho druhého, nýbrž pracovníky odpovědnými za své vlastní výrobky.

¶ Pokud jde o tato vyšší patra lidských dovedností, s nimiž si tolik láme hlavu kritika, ony obrazy, sochy a hudební skladby, v nichž lidské city hrají tak velkou roli, až se zdá, že tvoří samu podstatu těchto výtvorů, i k jejich tvorbě je zapotřebí dovedností a my je často nazýváme „krásným uměním“ spíše proto, abychom je odlišili od ostatních výtvorů, než abychom upírali označení coby umění věcem, jejichž prvotním účelem je pouze zajišťovat nám život v tělesném pohodlí.

¶ Obyčejný pracovník tedy není umělcem; je nástrojem v rukou někoho jiného. Je nástrojem s morálním citem, avšak navzdory tomu, že pracovník starého stříhu stále žije (byť těchto přeživších mezi obyčejnými pracovníky nutně neustále ubývá), rozumového citu se mu nedostává. Je tedy jasné, že od něj nelze nic žádat na jiném základě, nežli je dobrá vůle. Tak jako se dnes v architektuře rozumí samo sebou, že dokonce i hladké zdivo musí být

prосто zásahů pily – tesaný povrch již nemá žádnou hodnotu –, také u všech ostatních věcí, a obzvlášť pak u těch, jež se vyrábějí v továrnách, kde je dělba práce co nejdůslednější a výsledný produkt standardizován, musí být vynecháno vše, co je svou podstatou ornamentální, a nesmí zde zůstat nic, co by nebylo přísně logicky nutné. Takto se musí vyrábět domy, šaty, nábytek a všechny přístroje i zařízení zajišťující pohodlný život; a není tomu tak proto, že bychom ornamenty a zdobnost nesnášeli, nýbrž proto, že takové věci již vyrábět nemůžeme; nemáme k dispozici takový systém průmyslové výroby, který by je dokázal přirozeně vyrobit, a především, kdybychom na zdobnosti trvali, nevyužívali bychom náš systém průmyslové výroby nejlepším možným způsobem; nezískávali bychom produkty, které tento systém dokáže vyrábět nejlépe.

¶ Proces, díky němuž se železniční lokomotiva stala tak krásnou věcí, jakou je dnes, díky němuž se i méně honosné automobily staly objekty k potěše těch, kdo na ně pohlížejí, a díky němuž i obyčejné lžice či vidličky dosahují elegance, která dokáže vzbudit téměř stejné uspokojení jako ten nejlepší stříbrný servis v domě aristokrata, tento proces je nutné zavést také do všech ostatních odvětví prů-

myslové výroby. A pokud se lidská rasa skutečně domnívá, že se ornamentů a zdobnosti vzdát nedokáže, pak se musí s žádostí o takový výrobek obracet na tvůrce nacházející se mimo systém průmyslové výroby, na malíře, sochaře a básníky všeho druhu, bez ohledu na materiál, s nímž pracují, ať už jde o slova či vlnu, a připravit se, že zaplatí vysokou cenu; neboť takové výrobky nemohou být levné, když umělci a básníci nejsou obyčejnými dělníky, ale lidmi zhusta rozumovými a vědomými si své ceny. A vyhýbat se ornamentální typografii je v industriální civilizaci potřeba stejně, jako je třeba se vyhnout ornamentální architektuře.

¶ Považujme tedy za samozřejmé, že obyčejný pracovník přestal být umělcem; a dále že na žádnou činnost nelze pohlížet jako na něco, za co by dělník odpovídal svým rozumem; jeho rozum má být směřován čistě k tomu, aby dobře vykonával to, co mu bylo nařízeno. Dohled nad tím, zda je práce řádně rozdělená a racionalizovaná v souladu s diktáty obchodu, můžeme nechat na ředitelích průmyslových podniků; na politikách a moralistech pak můžeme ponechat dohled nad hygienou a morální ospravedlnitelností pracovních podmínek dělníků. Nás, kdož nejsme ani průmyslníky ani poli-

tiky, zajímá pouze to, jaké a jak kvalitní jsou výrobky. Není nadále přípustné navrhovat věci, které by neměly souvislost s ničím jiným než s našim poštěšením, a nechat na inženýrech, aby navrhli stroje schopné je vyrobit; naším úkolem je navrhovat takové věci, jejichž výroba vyhovuje strojům. Neznamená to, že jsme se smířili s omezeními kladenými dnešními stroji, ale že přijímáme omezení kladená mechanizací jako takovou. Avšak netvrdíme – a toto je ještě důležitější –, že by arbitrem návrhu byl stroj: tím je vždy mysl. Tvar písmene A nelze změnit na žádost žádného stroje, který lze vyrobit. Jakmile však budeme tvar písmene A považovat za výsledek myšlenkového procesu, musíme jej přizpůsobit povaze stroje a nepokoušet se vnucovat mechanické výrobě ani ornamentální bohatství, jež je přirozené a vlastní lidským bytostem tvořícím vlastníma rukama, ani jemné detaily, jež jsou vlastní peru, dlátu a rydlu.

¶ Jako je jasné, že určující princip světa průmyslu (to, co teologové nazývají jeho duší) odpovídá našemu popisu – dokonalost strojové průmyslové výroby, odstranění vši rozumové odpovědnosti dělníka, vypovězení veškerých lidských zálib do doby mimo práci a následná snaha omezit pracovní do-

bu na minimum –, stejně tak je jasné, že vnější podoba našeho dnešního světa jen velmi málo odráží principy, na nichž stojí. Stačí letmý pohled na ulici Fleet, jak vypadá v roce 1931, a uvidíme, jak málo se halíme do šatů průmyslu zbaveného libůstek doby předprůmyslové. Stále však dokážeme snášet, být s vytříbenějším smyslem pro jejich nepatřičnost, soudní domy, jež se tváří goticky, kvaziklasicistní západní křídlo budovy Bank of England i všechny ty okázale štukované budovy z devatenáctého století. Dokonce i nová budova novin zvaných Daily Telegraph je navzdory veškerému modernímu vzhledu jen architektonickým esejem psaným do kamene a postaveným na železné konstrukci; a sochy s ornamenty, jež ji krášlí, nám prozrazují, jaká propast nás stále dělí od plného vyjádření víry ve strojovou dokonalost a její funkční krásu. Kromě toho je jisté, že k úplnému vyjádření nedospějeme nikdy; neboť zcela bez ohledu na to, že jsme nechvalně proslulí svou ochotou ke kompromisu, esenciální nelidskost průmyslových metod působí jako tonikum sil působících proti ní. Ač mechanizovaný průmysl dosáhl už téměř úplného vítězství, nikdy nedokáže zastřít skutečnost lidské odpovědnosti za své dílo, a vždy tu bude celá řada takových, kdo se rozhod-

nou raději být mistry svého řemesla ve své vlastní dílně, než aby mistrovali jiným, kteří pracují v nelidských podmínkách, čili v takových, jež jim upírají rozumovou odpovědnost.

¶ Jsou zde tedy dva světy a tato dvojice nikdy nemůže být z téhož masa a kostí. Navzájem se nedoplňují; v nejživějším smyslu slova jsou si nepřáteli na život a na smrt. Na jedné straně je svět mechanizovaného průmyslu, který prohlašuje, že lidem dokáže přinést štěstí i veškeré požitky lidského života – za předpokladu, že se s nimi spokojíme ve volném čase a nebudeme po nich bažit v práci, jíž si vyděláváme na živobytí; svět řízený tovární píšťalou a mechanickým časoměrem; svět, v němž nikdo netvoří nic v celistvosti, v němž je produkt standardizován a člověk je jednoduše nástrojem, zubem kola. Na druhé straně je chřadnoucí, avšak nezníčitelný svět drobných obchodníků, malých dílen, ateliérů a kanceláří – svět, v němž se jen stěží setkáme s pojmem volného času, neboť je to tu něco téměř neznámého a jen pramálo žádaného; svět, v němž je práce životem a kde práci doprovází láska.

¶ Tyto dva světy nejsou nikde ve své dokonalé podobě, avšak oba se snaží zdokonalovat. Industrialismus není nikde dovršen, ale všichni industrialis-

té a miliony jejich lidských nástrojů mají touhu jej dovršit. Nikde nenajdeme dokonalou lidskou civilizaci, ale všichni, kdož nejsou uneseni industrialismem, po takové dokonalosti touží. Na jedné straně stojí sen těch, kdož si představují dokonale organizovaný systém masové výroby: každý užitný předmět vyrobený podle kvalitního standardního vzoru; systém obchodu a přepravy, ať už komunistický či kapitalistický, přivedený k dokonalosti; s pracovní dobou jak pro mistry, tak pro ostatní omezenou na pár hodin denně a s dlouhým volnem po práci věnovaným zábavě a milování či dokonce tomu, co se nazývá uměním – to bude podporováno státem a bezpochyby ověřeno cenami; mnozí se dočkají kratochvilného rozptýlení usazení na prvotřídním ocelovém nábytku ve stejně prvotřídním domě připomínajícím operační sál, kde se budou věnovat vyřezávání ozdob, modelování z hlíny nebo malování akvarelů průmyslově vyráběnými akvarelovými barvami. Pak se ukáže pravda rčení: industrialismus osvobodil umělce od potřeby tvořit užitečné věci. Na druhé straně je normální život lidí poznamenán, pravda, všemi lidskými slabostmi a zlobami, přesto však ale bezpečně založený na odpovědnosti pracujících, ať už umělců či dělníků. V tako-

vém světě je spousta času, ale žádný nazbyt. Méně se zde malují akvarely, více se miluje. Nejsou tu žádné výdobytky moderní doby, avšak spousta dětí. Nikdo, kdo by postavil forthský most, avšak spousta lidí stavějících domy – a knihy by se v něm tiskly ručně, pomalu a v bolestech.

¶ O všech těchto věcech hovoříme v přátelském duchu, nikoli s hořkostí. Skutečně dovršený industrialismus bude mít mnoho obdivuhodných a vznešených vlastností. Architektura našich ulic a domů bude prostá, nebude však proto ošklivá. Není nic ošklivého na operačním sále, jenž je navržen přísně k svému účelu, a ani dům či byt navržený po témž způsobu nemusí být ošklivý či nepohodlný. Hlavními přísadami receptu na pohodlí jsou podušky & barvy; a racionalita, byť omezená na oblast, jež vylučuje vše posvátné, zůstává hlavní přísadou receptu na vznik krásných věcí. Navíc ornament, od Cheopsovy pyramidy až po holý interiér westminsterské katedrály (předtím než byl zprzněn mramorem a mozaikou), nikdy nebyl nezbytnou součástí vznešené architektury; a prosté písmo, pokud je vhodně vybráno a jsou-li zvoleny rozumné proporce, má v sobě veškerou vznešenost prostých slov.

¶ Avšak tento svět, svět průmyslníků, nikdy nedojde

svého dovršení, ani nedosáhne dokonalosti. Dobro, jež nabízí, je pozitivním dobrem, ale příliš toho vy-
lučuje. Duše obyčejných mužů a žen jsou naplněny
dobrou vůlí; avšak dobrý úsudek, schopnost logi-
ky uvažovat, je příliš vzácný. Prosté věci neuspokojí
touhy obyčejných mužů a žen, jakkoli logické a jak-
koli krásné jsou nebo mohou být.

¶ Na druhou stranu dokonalosti nikdy nedosáhne
ani lidský svět; pokušení šetřit čas i peníze je pří-
liš silné. Dobrá vůle člověka je podkopávána jeho le-
ností stejně jako hloupostí; jeho touhou po zába-
vě stejně jako láskou k moci; jeho agresivitou stejně
jako hrabivostí. Stává se tak snadnou kořistí vábe-
ní vědecky organizovaného industrialismu, jenž
mu nabízí celý svět ku hraní a má mí jej představou,
že pokud mu bude sloužit, poslouží tím svým bliž-
ním.

¶ Industrialismus bude činit ústupky lidskosti a lid-
skost si zadá s industrialismem. Dočkáme se stro-
jově vyráběných ornamentů (byť v blízké budouc-
nosti jich snad bude méně než v bezprostřední mi-
nulosti) i autobusů křižujících venkovské cesty.
Dočkáme se londýnských obchodů plných napodo-
benin ručních výrobků i mechanizovaného dojení
krav na malých farmách a spíše v našich chalupách

budou plně konzervovaných potravin. ¶ Nicméně pozitivní dobro a pozitivní důstojnost industrialismu jistojistě v myslích lidí zítra zcela převládne a tato převaha zbaví lidskost jejich libůstek. Oba světy se od sebe budou stále více odlišovat a vzájemně se bez současných zmatků budou uznávat. Tvrď a logický vývoj industrialismu vnutí onu tolik prospěšnou tvrdost a logičnost dokonce i svým odpůrcům. Ornamentální písmo bude připadat nevkusné umělci stejně jako inženýrovi – vlastně je více než pravděpodobné, že hlavní slovo zde bude mít umělec. Tak tomu bylo vždy. Umělec není sentimentální – to bývají obchodníci a vědci. Dokonce i dnes se pro běžné obchodní účely v naší zemi používá jen velmi málo skutečně nesmlouvavě logických abeced sestávajících z prostých písmen, a ty byly navrženy umělci. Dokonce i před šesti sty lety, kdy byla odpovědnost pracujících nejrozšířenější a kdy stavitelé (bez patřičného mechanického vybavení) i návrháři (bez možnosti neomezeného množství levného kreslicího papíru) záviseli na zdravém rozumu a dobré vůli pracujících, existovala jakási omezení, jakási věda a logika, s níž se moderní architektura nemůže měřit a kterou nepřekoná ani moderní inženýrství. Například farní kostel sv. Petra v Chartres

je nejčistším inženýrstvím; sentimentalismus i frivolnost jsou mu cizí stejně jako kterémukoli současnému mostu s ocelovými nosníky, avšak jedná se o inženýrství, jehož tvůrci se svým duchovním zápallem pozvedli nad sebe sama, zatímco i nejlepší moderní inženýrství je pouze dílem osob lidsky nezodpovědných, hnaných kupředu jediným zápallem, jímž je touha po hmotném zisku. ¶ Ovšem jak jsme již řekli, omezení kladená na současnou průmyslovou výrobu a stavitelství podmínkami moderního průmyslu jsou kladena i na práci těch, kdo stojí mimo průmysl. Umělci nejsou o nic méně než inženýři nuceni zpochybňovat samotné kořeny svého řemesla a pokoušet se objevovat ono první slovo, to, jež bylo na počátku. A nám nezbyvá než se modlit, aby ti, kdo uplatňují metody průmyslové výroby, se tyto metody snažili dotáhnout do logických, přísných důsledků – jen tak totiž může naše doba po sobě zanechat pomník hodný svého světského ducha a triumfu techniky – a ti, kdo odmítají podlehnout vábení moci či snadnosti nezodpovědného přístupu, zjistili, že při důkladném rozboru je tím jediným, co dokáže ospravedlnit lidskou práci, její niterná posvátnost.

2. T V O R B A P Í S M A

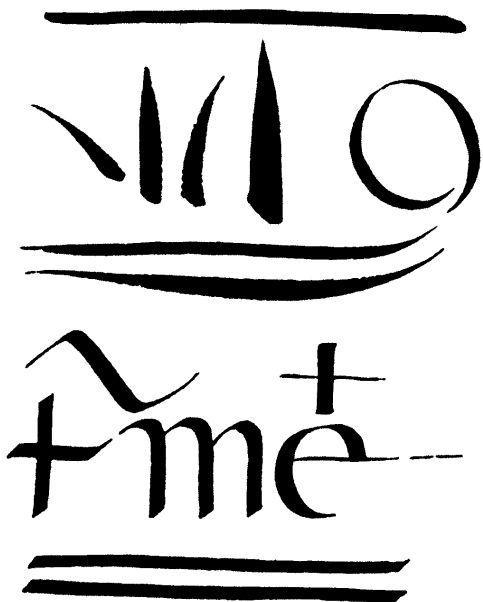
¶ Písmena jsou znaky zvuků. V praxi lze mezi ně zahrnout také znaky čísel i dalších věcí (jako znak dolaru), ačkoli se přísně vzato nejedná o písmena (vyjma římských či řeckých číslovek a písmenných znaků užívaných v algebře). ¶ Písmena nejsou obrazy ani zpodobnění. Obrázkové písmo ani hieroglyfy z našeho pohledu nejsou písmeny; a být lze dokázat, že naše písmena, naše znaky zvuků, byla odvozena z obrázkového písmo, toto odvození se odehrálo v minulosti natolik vzdálené a mlhavé, že nás už nemusí zajímat. ¶ Písmena nejsou obrazy ani zpodobnění. Jsou to více či méně abstraktní tvary. Proto tak prazvláštním a výjimečným způsobem přitahují onen „tajemný džbán“, jenž se nazývá člověkem. Umožňují mu, lépe než většina jiných věcí, uvažovat o kráse, aniž by musel mít strach z toho, co si bude myslet či co podnikne ministerstvo vnitra. Umění a morálka jsou nerozlučně spjaty, ale umění tvorby písmo je více než většina jiných druhů umění oproštěno od falšování; proto ono výsostné postavení kaligrafie a tvorby nápisů u vysoce kulturních a racionálních národů, jakými jsou Číňané. Mezi Číňany je kvalitní písmo ceněno víc než

u nás malířství, patrně stejně vysoko, jako my oceňujeme funkční zařízení na výrobu mýdla. ¶ Je tedy velice uspokojivé, že navzdory naší posedlosti pouhým fyzickým pohodlím jsme zdědili abecedu tak skvěle racionální a důstojnou, jako je ta latinská. Dobrým příkladem je nápis na Trajánově sloupu v Římě, jehož sádrový odlitek se nachází ve Viktoriinně a Albertově muzeu v Londýně. ¶ Písmo je pro nás latinská abeceda a latinská abeceda je písmem. Ostatní, ať už Řekové, Němci, Rusové, Čecho-Slováci či jiné národy, ti nechť si dělají, co se jim zámane, ale angličtina se zapisuje latinskými písmeny, o jejichž podobě lze tvrdit, že se ustálila přibližně v prvním století po Kristu. ¶ Ačkoli v průběhu dalších století došlo k nespočtu drobných úprav, podstata latinských písmen se nezměnila. Nápis na pamětní desce v kapli Jindřicha VII. vznikl o čtrnáct set let později než Trajánův nápis, a jeho přečtení by přesto žádnému Římanovi nečinilo potíže. Latinské písmo se i osmnáct set let po Trajánovi a čtyři sta let po Jindřichu VII. stále vyrábí, a to téměř v nezměněné podobě (např. na památníku dělostřelců v Hyde Parku).

¶ Ačkoli latinská abeceda zůstala po staletí bez podstatných změn, pracovní zvyky a obyčej se veli-

ce proměnily. Když za římských dob, řekněme v roce 100 po Kristu, někdo řekl „písmena“, ihned se mu zřejmě vybavila taková písmena, jaká byl zvyklý vídat ve veřejných nápisech. Ačkoli existovaly všemožné další druhy písma (na voskových tabulkách, na papyru, atd.), nejběžnějším druhem formálního zápisu byly nápisy vytesané do kamene. To vedlo k tomu, že když tehdejší člověk zapisoval písmena, „jak nejlépe dovedl,“ za vzor mu sloužila písmena z kamenných nápisů. Netvrdil, že ten a ten nástroj či materiál přirozeně nutí či nabádá k tvorbě takových či onakých forem. Naopak tvrdil, že písmena mají takový či onaký tvar; a proto, ať už používáme jakékoli nástroje či materiály, musíme tyto tvary tvořit tak, jak nám naše nástroje a materiály dovolí. Tento postup se dodržoval vždy. Arbitrem tvarů písmen je mysl, a nikoli nástroj či materiál. Tím nechceme popírat, že nástroje a materiály měly velký vliv na formu písmen. Tento vliv byl však druhotný a většinou se uplatňoval bez řemeslníkova vědomého úmyslu.

¶ Pokud uznáme – a jak se zdá, uznat to musíme –, že v římských dobách byl veřejný nápis v kameni hlavním vzorem všech tvarů písmen, můžeme také předpokládat, že zjistíme, že v době, kdy se za-

(Na obr. 1 vidíme tahy štětcem a perem. Obyčejný štětec se špičatou hlavičkou kolmo přiložený k papíru přirozeně vytvoří tahy znázorněné v horní části obrázku. V dolní části vidíme tahy přirozeně vytvořené širokým perem, tedy široké tahy, tenké tahy a přechody tenkých linií do širokých. Rytina je faksimile a nemá zobrazovat dobré či špatné tvary ani dobrá či špatná písmena, nýbrž jen ukázat tvary, jež jsou typické při užití štětce a pera.)

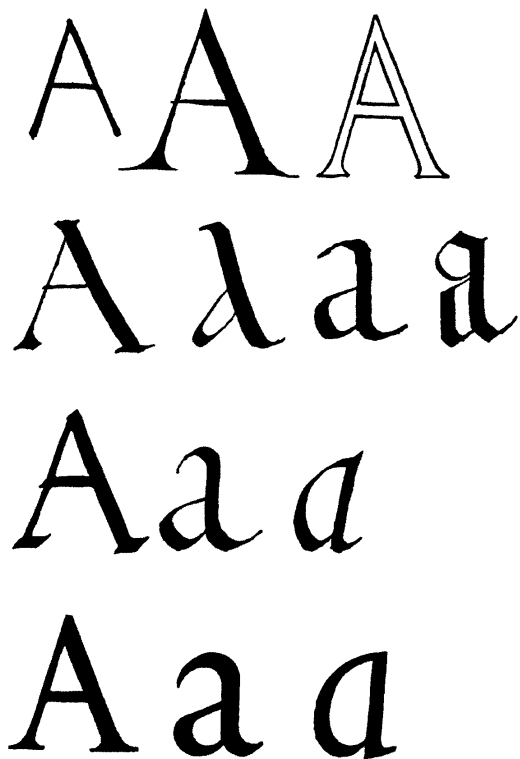
čala písmena tvořit pomocí pera na papíře či kůži, budou tvary písmen napodobeninami tvarů v ná-

pišech; a přesně to také zjišťujeme. Dobrým příkladem je Vergilius v knihovně v St. Gallenu ve Švýcarsku. Faksimile si lze prohlédnout v Publikacích paleografické společnosti, roč. 1, č. 2, obr. 208.

¶ Na písmu vyvedeném perem se dokonce ještě ve čtvrtém století jasně ukazuje, že písaře ani nenapadlo vynalézat „perové“ tvary písmen, nýbrž že prostě svým perem co nejlépe tvořil písmena, která považoval za obvyklá. Ať už pero držel tak či onak (tak že tlusté tahy dělal buď svisle, nebo vodorovně), písařův prvotní záměr to nijak nezměnilo. Nevynalézal písmena; zaznamenával tvary již vynalezené.

¶ Vliv užívaného nástroje byl ovšem veliký (viz obr. 1) a díky značnému rozmachu psaní a relativnímu úbytku tesaných nápisů i díky vyšší rychlosti psaní a převládání zbrkle načmáraných zápisků si lidé postupem času přivykli na takové tvary písmen, která, byť zamýšlená jako obyčejná latinská písmena, byla výrazně odlišná.

¶ Tomu, kdo pospíchal, připadaly tři tahy k vytvoření písmene A (viz obr. 2) příliš, a tedy došlo k rozšíření A psaného dvěma tahy. V sedmnáctém století byl tento tvar už zavedený a jakožto A stejně dobře rozeznatelný jako původní latinský tvar na tři tahy.

(Obr. 2, pokud jej čteme v obvyklém směru, ukazuje (1) základní tvar A; (2) totéž s obvyklými tlustými a tenkými tahy a serify při užití štetce; (3) totéž vytesáno dlátem; (4) totéž pomocí širokého pera na tři tahy; (5–7) A na dva tahy, jehož vývoj se odehrál mezi čtvrtým a patnáctým stoletím; (8–10) písmo ze šestnáctého století; (11–13) moderní tvary téhož vhodné pro tisk.)